

África e a súa reconfiguración xeopolítica. Os casos de Níxer e Gabón

Marcelo Javier de los Reyes

Director da Sociedade Arxentina de Estudos Estratéxicos e Globais

RESUMO: O contexto internacional, vale dicir o conflito de Ucraína e a confrontación da OTAN con Rusia, así como a debilidade que evidencian os países europeos, por exemplo a cuestión interna de Francia, puxo en evidencia que as potencias occidentais están a perder peso no escenario mundial. Fronte á hexemonía de Estados Unidos e da OTAN, Rusia e China emerxen como as potencias líderes dun sistema internacional que se orienta cara á multipolaridade. Nese marco os países africanos, do mesmo xeito que os doutras rexións, comezan a considerar que poden atopar outras oportunidades de desenvolvemento a partir dese sistema multipolar no que Rusia e China poderían ofrecer novas opcións fronte ás relacións de dependencia que mantiveron respecto das potencias europeas e de Estados Unidos. Como consecuencia desta percepción producíronse varios golpes de estado en África cortando a vía democrática, máis aló de que en verdade en varios deles a calidade democrática era altamente deficiente. Este traballo céntrase principalmente nos golpes militares en Níxer e en Gabón e tenta marcar certas diferenzas entre ambos.

Palabras clave: África, Xeopolítica, Gabón, Níxer, Multipolaridade, Recursos naturais.

África y su reconfiguración geopolítica. Los casos de Níger y Gabón

RESUMEN: El contexto internacional, es decir, el conflicto en Ucrania y el enfrentamiento de la OTAN con Rusia, así como la debilidad mostrada por los países europeos, por ejemplo la cuestión interna de Francia, han demostrado que las potencias occidentales están perdiendo peso en el escenario mundial. Frente a la hegemonía de Estados Unidos y la OTAN, Rusia y China emergen como las principales potencias de un sistema internacional orientado hacia la multipolaridad. En ese marco, los países africanos, como los de otras regiones, empiezan a considerar que pueden encontrar otras oportunidades de desarrollo en ese sistema multipolar en el que Rusia y China podrían ofrecer nuevas opciones frente a las relaciones de dependencia que han mantenido respecto de las potencias europeas. y de Estados Unidos. Como consecuencia de esta percepción, se produjeron varios golpes de Estado en África cortando el camino democrático, más allá de que en verdad en varios de ellos la calidad de la democracia fue altamente deficiente. Este artículo se centra principalmente en los golpes militares en Níger y Gabón e intenta señalar ciertas diferencias entre ambos.

Palabras clave: África, Geopolítica, Gabón, Níxer, Multipolaridad, Recursos naturales.

Africa and its geopolitical reconfiguration. The cases of Niger and Gabon

ABSTRACT: The international context, i.e. the conflict in Ukraine and the confrontation of NATO with Russia, as well as the weakness shown by European countries, for example the internal question of France, has shown that the Western powers are losing weight on the stage worldwide. Against the hegemony of the United States and NATO, Russia and China emerge as the leading powers of an international system that is oriented towards multipolarity. In that framework, African countries, like those in other regions, are beginning to consider that they can find other development opportunities from that multipolar system in which Russia and China could offer new options against the dependency relationships they have maintained with respect to the European powers and of the United States. As a consequence of this perception, several coups d'état took place in Africa cutting off the democratic path, beyond the fact that in truth in several of them the quality of democracy was highly deficient. This paper focuses mainly on the military coups in Niger and Gabon and tries to draw certain differences between the two.

Keywords: Africa, Geopolitics, Gabon, Niger, Multipolarity, Natural resources

1. Introducción

Nos últimos anos os países de África, en xeral, atopábanse seguindo as tendencias mundiais respecto de canalizar os seus gobernos cara ao sistema democrático. No entanto, no último tempo isto que parecía unha certeza estase desdibuxando na política africana.

En varios países producíronse unha serie de golpes de estado desde 2020, en particular desde Guinea ata Sudán, país no que dúas faccións do exército estanse a disputar o poder.

Os golpes na rexión do Sahel producíronse en Chad —onde o presidente Mahamat Idriss Deby Itno asumiu o poder encabezando unha xunta militar en abril de 2021 tras a morte do seu pai, Idriss Deby Itno—, Guinea, onde se supón que a reacción se debía á gran corrupción que se observaba no país, mentres que os que tiveron lugar tanto en Malí —cuxo golpe tivo lugar en 2020— como en Burkina Faso —onde en setembro de 2022 foi destituído o presidente interino Paul-Henri Sandaogo Damiba— serían motivados pola crecente onda de violencia dos grupos xihadistas. Segundo fontes das Nacións Unidas, os factores que levaron á desestabilización en Burkina Faso serían a violencia interétnica, o conflito armado, a pobreza, as desigualdades, a inseguridade alimentaria e o cambio ambiental¹.

En Malí as forzas francesas foron substituídas polos mercenarios do grupo Wagner, en todos estes estados os golpes non favorecerían a estabilización da rexión senón que traballaban no sentido contrario. Cabe agregar que as tropas francesas tamén deberon retirarse da República Centrafricana logo dos golpes en Malí e Burkina Faso. O 15 de agosto de 2022 produciuse a retirada das tropas francesas que compuñan o último destacamento da forza «Barkhane» de Malí, o que levou a que o presidente Macron anunciase o 9 de novembro do mesmo ano o fin oficial desta operación antixihadista no Sahel.

1 Alto Comisionado das Nacións Unidas para os Refuxiados (ACNUR) «Burkina Faso». , <https://www.acnur.org/pais/burkina-faso#:~:text=En%20Burkina%20Faso%20converxen%20crise,alimentaria%20e%20o%20cambio%20ambiental>, [consulta: 01/08/2023].

O pasado 26 de xullo do 2023 un golpe de estado en Níxer derrocou ao presidente Mohamed Bazoum. A súa propia garda sería a responsable de detelo no palacio presidencial sito na capital do país, en Niamey. En setembro o presidente francés, Emmanuel Macron, confirmou que se procedía a dar termo á «cooperación militar» con Níxer, o que implicaba a presenza duns 1.500 efectivos franceses nese país, os cales serán retirados antes da finalización de 2023. Do mesmo xeito, Macron tamén anunciou a retirada do embaixador francés en Niamey.

2. O contexto global

Nesta viraxe que se aprecia en África non pode pasarse por alto o conflito entre a OTAN e Rusia que ten como escenario a Ucraína. A guerra en Europa puxo en evidencia a fragilidade dos Estados Unidos, do Reino Unido e dos países da Unión Europea por tentar dobregar a Rusia. Así mesmo, os feitos de violencia que se estenderon por toda Francia, pondo en tensión ao país, demostraron a vulnerabilidade do outrora considerado «o xendarme de África». A perda de liderado de Francia no continente africano motívase xa desde a denominada «guerra contra o terrorismo global» instrumentada polos Estados Unidos a partir do 11 de setembro de 2001. Baixo ese pretexto, as forzas estadounidenses comezaron a despregarse por diversos puntos do planeta e África non foi unha excepción. Dalgunha maneira, o control que exercía Francia foi opacado polo despregamento de Estados Unidos.

Da mesma maneira, debe considerarse neste punto que a propia Francia xa tampouco conta co mesmo poder militar de hai décadas, o que lle impide levar a cabo un despregamento en rexións afastadas da metrópole. O conflito de Ucraína puxo en evidencia que as forzas armadas europeas non se atopan nun adecuado estado operativo, aínda que o Reino Unido podería ser unha excepción a esa regra.

3. A reacción anticolonial

Tras a retirada das potencias coloniais europeas de África e Asia, as metrópoles procederon a construír estruturas coa intención de manter baixo a súa órbita ás súas outrora colonias en estados independentes, por exemplo a Commonwealth (Comunidade Británica) ou a Comunidade Financeira Africana, creada por Francia, que mantén aos seus membros co franco CFA, o que implica que non houbo unha independencia real deses países xa que esa moeda é administrada polo goberno francés.

Como xa se expresou, a guerra da OTAN contra Rusia e os feitos ocorridos en Francia, entre outros, orixinaron fortes reaccións contra eses vínculos, reaccións que van emerxendo en diferentes países de África e noutras rexións cuxos gobernos buscan ingresar ao grupo dos BRICS, grupo que ofrece un sistema internacional multipolar ante un sistema unipolar que está rexido pola angloesfera.

A realidade é que as metrópoles seguiron mantendo aos novos países atrapados nas súas redes e o propio fixeron as superpotencias —Estados Unidos e a URSS— durante a Guerra Fría, situación que como pode apreciarse non terminou senón que se renovou e á que se agregou a Guerra Fría entre Estados Unidos e a China.

No caso de Níxer debe destacarse que é o gran abastecedor de uranio para as centrais nucleares francesas —aproximadamente o 30%— ao que Francia paga coa moeda creada para a súa comunidade, o franco CFA, a cal circula só entre os países membros. Desta maneira, as autoridades militares de Níxer que depuxeron ao presidente Mohamed Bazoum decidiron frear a exportación de uranio e ouro a Francia e no caso do primeiro supón un serio problema enerxético para o país europeo. Pero mentres Francia prové de enerxía ás súas cidades co uranio nixerino, rexións do propio Níxer carecen de enerxía eléctrica.

A perda de control dos países occidentais beneficia a China e a Rusia que se están situando no continente, o que parece recrear os tempos en que África estaba condicionada por Estados Unidos e a URSS. Desta maneira, China e Rusia son percibidos como os países que ofrecen cooperación aos países africanos que pretenden saír do control occidental. No caso dos países nos que se produciron golpes de estado, os novos gobernos e a poboación inclínanse en favor dunha aproximación a Rusia e ao grupo paramilitar Wagner, mercenarios que están presentes en Malí desde o golpe de 2021 e tamén na República Centroafricana e en Libia.

Esta situación non pode ser desvinculada da II Cumio do Foro Económico e Humanitario Rusia-África que tivo lugar o 27 e o 28 de xullo de 2023 en San Petersburgo. Nesa oportunidade, o presidente ruso, Vladímir Putin, comprometeuse a implementar todos os acordos alcanzados nas conversacións cos líderes dos países africanos no marco do cumio. Un dos temas de preocupación dos líderes africanos tivo a ver coa non renovación do acordo de grans a través do mar Negro, en compensación ofreceu unha doazón de 50.000 toneladas de grans aos países africanos, máis precisamente a Burkina Faso, Zimbabue, Malí, Somalia, Eritrea e a República Centroafricana.

Os países da CEDEAO, aliados de Occidente, optaron por presionar a Níxer pero os membros desa organización nos que se produciron golpes de estado, Malí, Guinea e Burkina Faso, manifestaron o seu apoio aos militares nixerinos e advertiron aos demais estados da CEDEAO que de producirse un ataque a Níxer consideraríano como propio. Pola súa banda, Alxeria ofreceu a súa mediación no conflito en procura dunha solución pacífica entre as partes, pero tamén debe sinalarse que mantén estreitas relacións con Rusia, aínda que o conflito de Ucraína beneficioulle como exportador de enerxía a Occidente. Así mesmo, faccións libias apoian aos militares nixerinos. Mentres que os países da CEDEAO estaban dispostos a emprender unha intervención militar que favorecería os intereses occidentais, tanto Estados Unidos como a Unión Europea suxeriron continuar coa vía diplomática.

Oportunamente, a xunta militar de Níxer informou que procedería a xulgar ao derrocado Mohamed Bazoum e a membros do seu gabinete por alta traizón ao socavar a seguridade interna e externa do país logo das súas reunións con líderes internacionais. Fronte a este proceso xudicial, o Alto Representante da Unión Europea para a Política Exterior, Josep Borrell, pronunciouse en contra da decisión da xunta golpista militar de Níxer expresando que se trataba dun novo xesto de provocación contra a democracia en Níxer e a CEDEAO, o que implica un intento de atraer aos membros desa organización en favor das potencias occidentais.

4. O golpe en Níxer e as principais reaccións

O golpe do 26 de xullo foi encabezado por Abdourahamane Tchiani, quen fose líder da garda presidencial en Níxer durante doce anos e quen declarou que lideraría o Consello Nacional para a Salvaguardia da Patria (CLSP), a xunta de transición militar. Pola súa banda, o xefe do Estado Maior, xeral Abdou Sidikou Issa, comunicou que apoiaba a decisión dos golpistas. Moitos nixerinos apoiaron aos militares e saíron ás rúas da capital incluso cometendo actos de violencia. Non é un dato menor que os manifestantes despregaron numerosas bandeiras rusas e expresaron o seu respaldo ao grupo paramilitar ruso Wagner.

Tchiani xustificou o golpe militar pola «deterioración da situación de seguridade» e criticou a falta de cooperación do goberno de Bazoum coas xuntas militares de Malí e Burkina Faso co obxectivo de loitar contra a insurxencia xihadista na rexión do Sahel. Os grupos xihadistas fixéronse fortes en Malí a partir de 2012 iniciando unha onda de violencia que provocou numerosos mortos e máis de 6 millóns de desprazados na rexión do Sahel. Neste contexto, Níxer constituía unha base de operacións para as forzas francesas e estadounidenses que debían enfrontar aos xihadistas. En verdade, no Sahel tanto Al Qaeda como o Estado Islámico campean ás súas anchas.

Como era lóxico, a condena ao golpe por parte dos gobernos occidentais non se fixo esperar e o presidente de Francia, Emmanuel Macron, expresou que «este golpe de estado é perfectamente ilexítimo e profundamente perigoso para os nixerinos, para Níxer e para toda a rexión». Do mesmo xeito, a Comunidade Económica de Estados de África Occidental (CE-DEAO) rexeitou o derrocamento de Bazoum e presentoulle aos militares nixerinos un ultimato baixo a ameaza de intervir militarmente cunha forza integrada por efectivos deses países.

O secretario de Estados de Estados Unidos, Antony J. Blinken, ameazou con dar por finalizado o apoio financeiro por parte do seu país a Níxer se o presidente derrocado Bazoum non era repostado no seu cargo. En realidade, Francia xa anunciara que suspendía a «axuda humanitaria» e Estados Unidos advertiu que procedería nese sentido, o que pon en evidencia de que se trata virtualmente dunha extorsión.

5. Quen é o presidente deposto, Mohamed Bazoum?

Mohamed Bazoum asumiu a presidencia de Níxer o 2 de abril de 2021, tras a segunda volta das eleccións presidenciais celebradas en febreiro dese mesmo ano. É o presidente do «Parti Nigérien pour a Démocratie et Ile Socialisme (PNDS-Tarayya)» —«Tarayya» significa «reunir» en lingua hausa²— e desde 2016 a xuño de 2020 foi ministro de Interior, Seguridade Pública, Descentralización e Asuntos Consuetudinarios e Relixiosos. Nos anos 1995 e 1996 e de 2011 a 2015 desempeñouse como ministro de Exteriores baixo a presidencia de Mahamadou Issoufou, quen exerceu a primeira maxistratura entre abril de 2011 e abril de 2021, cando foi sucedido por Bazoum, quen tivo unha destacada actividade sindical, mais que tamén manti-

---

2 Parti Nigérien pour a Démocratie et Ile Socialisme (PNDS-Tarayya) <https://pnds-tarayya.net/notre-histoire/>, [consulta: 30/07/2023].

vo unha actividade política significativa tanto no poder legislativo como no poder executivo. É considerado funcional aos intereses das potencias occidentais e, precisamente, os militares que tomaron o poder opóñense á expoliación do país por parte das potencias occidentais, en particular de Francia e de Estados Unidos. Literalmente, Bazoum era un aliado privilexiado de Washington. Cabe mencionar que o 30 de marzo de 2023 asistira como «orador destacado» ao Banco Mundial³.

6. A crecente presenza de Rusia en África

Tanto logo dos golpes de estado en Malí como en Burkina Faso, as novas autoridades fortalecieron as súas relacións con Rusia e o propio procura a xunta militar de Níxer, á vez que desprazaron a Francia dos seus respectivos países. Nas rúas de Níxer púidose apreciar a persoas que portaban a bandeira rusa, algo que xa se viu nos outros países africanos tras os respectivos golpes. No entanto, Antony Blinken prefire ser cauteloso polo que no seu momento despegou tanto a Rusia como ao grupo Wagner dos feitos ocorridos en Níxer, pero como xa se dixo antes, o grupo paramilitar xa ten presenza nalgúns países do continente aínda que non se comprobou que se establecera en Níxer.

Estes países africanos fortalecen a posición de Rusia á vez que poderían ser provedores de recursos naturais mentres que serían favorecidos coa provisión de armas rusas, atento ás necesidades das forzas para facer fronte á loita contra os grupos terroristas que agroman na rexión do Sahel.

A pesar diso, a finais de outubro a Casa Branca manifestou a súa intención de colaborar coa xunta militar de Níxer e sinalou de que se trata de forxar relacións pragmáticas co novo goberno militar. Washington argumenta que a súa intención é traballar por unha rexión segura pero estes golpes militares limitaron a acción das forzas estadounidenses no Sahel, onde operan grupos islamitas vinculados á Al-Qaeda e ao Estado Islámico⁴. Deste xeito, a actitude do goberno de Níxer podería ser diferente á que tomou respecto de Francia que debeu retirar as súas forzas. Estados Unidos mantén en territorio nixerino máis de 1.000 soldados e dúas bases de drons desde onde vixía a actividade islamita en todo o Sahel. O director de Asuntos Africanos do Consello de Seguridade Nacional de Estados Unidos, Judd Devermont, expresou que esa presenza non só obedecería a contribuír coa seguridade de Níxer senón ademais de Ghana, Togo e Benín, países ameazados tamén pola expansión de grupos terroristas⁵.

O goberno estadounidense incrementou a súa relación con África e desexa profundala coa visita do vicepresidente Kamala Harris, a secretaria do Tesouro, Janet Yellen, e do propio Antony Blinken. Neste sentido, en decembro, estaría contemplada unha visita do presidente Biden a Kenia e posiblemente outro país africano como Nixeria⁶. As relacións con Sudáfrica

3 World Bank Group «Featured Speaker. Mohamed Bazoum, President of the Republic of Niger», <https://live.worldbank.org/experts/mohamed-bazoum>.

4 David Pilling. «US signals intention to engage with Niger xunta». Financial Times, 22/10/2023, <https://www.ft.com/content/766bbc4a-170f-4b98-a712-fc70745ce076>, [consulta: 24/10/2023].

5 *Ídem*

6 *Ídem*

estarían a atravesar un momento de tensión debido a que o embaixador estadounidense, Reuben Brigety, acusou o goberno dese país de exportar armas a Rusia, a pesar de que unha investigación surafricana non atoparía probas deses envíos. Emporiso, Devermont desexa baixarlle o ton a esa situación⁷.

O temperamento adoptado pola Casa Branca é absolutamente pragmático debido a que se abandona a colaboración cos gobernos militares deixará vía libre para que Rusia ou o Grupo Wagner ocupen o espazo. De feito, houbo cuestionamentos dentro dos Estados Unidos nese sentido.

7. A situación en Gabón

Gabón, país do litoral atlántico africano, cunha poboación 2.389.000 de habitantes, foi unha colonia de Francia ata 1960, ano en que obtivo a súa independencia e logo da cal Francia comezou a explotación do subsolo, como o fixo desde 1963 co ferro de Mauritania e desde 1971 co uranio de Nixer.

Léon M'ba (1902-1967) foi o primeiro presidente de Gabón (1960-1967) e Albert Bernard Bongo (1935-2009) asumiu como vicepresidente. En 1964 producíronse disturbios en Libreville, a capital, que levaron a que M'ba renunciase á presidencia pero foi repostado no seu cargo pola intervención dos paracaidistas franceses. Faleceu en novembro de 1967 e foi sucedido por Albert Bernard Bongo, quen cambiou o seu nome polo de Omar Bongo Ondimba logo de converterse ao islam en 1973, a pesar de que maioritariamente a poboación profesa o cristianismo. Achegouse aos países árabes e estableceu unha estreita relación co entón líder de Libia Muamar o Gadafi.

En 1968 estableceu o partido único —paradoxalmente o seu nome é Partido Democrático Gabonés (Parti Démocratique Gabonais, PDG)⁸ — que mantivo o monopolio da política ata 1990. Desde entón conserva o poder nun país multipartidista. Omar Bongo gobernou ata 2009 (sete mandatos presidenciais), ano en que faleceu de cancro en Barcelona. Durante a súa presidencia foi un fiel aliado de Francia, á que acompañou en todas as súas decisións de política exterior, o que non lle impediu abrir as portas do seu país á URSS e China, coas que estableceu relacións diplomáticas en 1973 e 1974 respectivamente. Con China estableceu unha forte relación que o levou a visitar Beijing en varias oportunidades.

Á súa morte sucedeu o seu fillo, Alain Bernard Bongo, quen pasou a chamarse Ali-Ben Bongo Ondimba tras a conversión ao islam do seu pai. O 7 de xaneiro de 2019 os militares tentaron derrocalo e fracasaron pero o 30 de agosto de 2023 levou a cabo un novo golpe de estado que foi anunciado a través da televisión, anulando os resultados das eleccións xerais celebradas o día 26 de agosto que levarían a Ali Bongo a asumir o seu terceiro mandato. O argumento dado polos golpistas é que as eleccións carecían de credibilidade⁹. Bongo obtería

⁷ *Ídem*

⁸ O PDG foi fundado en 1953 como unha coalición que se denominou «Bloque Democrático Gabonés», que se mantivo desde a independencia que derivou nun réxime de partido único en 1968 ata 1990.

⁹ *France24* «Golpe de estado en Gabón segue a tomas militares en excolonias francesas en África», 30/08/2023, <https://www.france24.com/es/áfrica/20230830-golpe-de-estado-en-gabón-segue-a-tomas-militares-en-excolonias-francesas-en-áfrica>, [consulta: 02/09/2023].

o 64,27% dos votos mentres que o seu principal rival, Albert Ondo Ossa, alcanzou o 30,77%. Ondo denunciara «fraudes orquestradas polo bando de Bongo» dúas horas antes do peche da votación e chegou a adxudicarse o triunfo electoral. Cabe destacar que a elección se celebrou sen a presenza de observadores internacionais¹⁰. Doutra banda, as autoridades do país cortaron a conexión a internet e impuxeron un toque de queda tras a celebración das eleccións ese mesmo sábado 26 de agosto, logo de que a oposición denunciase fraude por parte do partido de Bongo, medida que se anunciou que se mantería tamén ao día seguinte¹¹. Ademais de que non participaron observadores estranxeiros debe destacarse que Reporteiros Sen Fronteiras (RSF) informou que as autoridades gabonesas rexeitaron todas as súas solicitudes de acreditación para cubrir o proceso electoral.

8. Recursos de Gabón

Gabón, cunha superficie de 267.670 km² e unha baixa densidade poboacional, é a economía número 114 por volume de PIB e os seus habitantes non gozan dunha boa calidade de vida. Aínda que un terzo da poboación atópase baixo o nivel de pobreza (US\$ 5,5 ao día), Gabón é un dos países máis ricos de África, cun PIB per cápita de US\$ 8.600.

Francia mantén relevantes intereses económicos directos neste país africano, ademais de ter despregados permanentemente uns 400 soldados, parte deles na capital, Libreville¹². Trátase dun dos países da Francofonía que mantén lazos máis estreitos coa súa ex metrópole.

Cara á década de 1970 os grandes recursos forestais e os hidrocarburos espertaron un forte interese polo país. Segundo datos da embaixada de Francia en Gabón, unhas 110 empresas francesas atópanse presentes no país, entre as que se destacan o grupo mineiro Eramet, a petroleira Perenco, as empresas de petróleo e gas TotalEnergies e Maurel & Prom, Air Liquide, Spie Oil & gas, ademais por suposto de Air France, empresas do rubro madeireiro como Groupe Rougier de Niort, o cal en abril de 2023 anunciou que se atopaba estudando transportar os troncos utilizando un dirixible eléctrico por consideralo ecolóxico e con grandes perspectivas para acurtar os tempos de transporte sen impacto sobre o terreo¹³. Do mesmo xeito, deben mencionarse a aseguradora Axa e o fondo de investimento Meridiam. Aproximadamente unha quinta parte do produto interior bruto nominal de Gabón é xerado por empresas francesas cun volume de investimentos próximo ao mil millóns de dólares.

Posúe grandes recursos petrolíferos e sobre todo de manganeso, mineral esencial na industria siderúrxica xa que llo usa na produción de aceiro, na fabricación de baterías para vehículos eléctricos e como axente purificador. Tanto o sector petroleiro como o mineiro constitúen

10 *Deutsche Welle*, «Novo golpe en África: militares toman o poder en Gabón». 30/08/2023, <https://www.dw.com/es/nuevo-golpe-en-África-militares-toman-o-poder-en-gabón/a-66668204>, [consulta: 02/09/2023].

11 *Deutsche Welle* «Gabón suspende acceso a internet e impón toque de queda». 26/08/2023, <https://www.dw.com/es/gab%C3%B3n-suspende-acceso-a-internet-e-imp%C3%B3n-toque-de-queda-tras-elecciones/a-66639724>, [consulta: 02/09/2023].

12 Francia ten en Gabón unha das catro bases militares permanentes en África. As outras atópanse en Senegal, Xibutí e Costa do Marfil.

13 *Lle Courrier de l'Ouest* «Lle Groupe Rougier à Niort veut transporter lles grumes de bois par dirigeable». 25/04/2023, <https://www.ouest-france.fr/nouvelle-aquitaine/niort-79000/lle-niortais-groupe-rougier-veut-transporter-lles-grumes-de-bois-par-dirigeable-3dae0d64-e34d-11ed-a544-66056ecc5fd3>, [consulta: 02/09/2023].

os eixos da economía do país cun 40% dos ingresos fiscais, o 52% do produto interno bruto (PIB) e o 84% das exportacións.

Nun primeiro momento, os medios consideraron que o golpe podería afectar a subministración de manganeso, máis aínda debido a que a empresa que opera a explotación da maior mina dese mineral do mundo é a mineira francesa Eramet S.A., empresa que pertencería á familia Rothschild aínda que a mesma non figura oficialmente na compañía. Tras o golpe, a empresa —que conta con 8.000 empregados no país— detivo inmediatamente a produción como medida de precaución. Eramet S.A., converteu a Gabón no segundo provedor mundial do metal.

A principios de 2023 a Comisión Europea propuxo designar o manganeso destinado á fabricación de baterías como materia prima estratéxica, xunto con metais como o cobre e o níquel, dado que son elementos claves para a transición enerxética¹⁴.

As exportacións gabonesas a Francia comprenden principalmente hidrocarburos (43%, petróleo, gas natural), minerais metálicos (24%, principalmente manganeso) e madeira (31%). China recibe un terzo das exportacións gabonesas e é o principal socio comercial do país desde fai nove anos. En 2022 o comercio bilateral alcanzou os US\$ 4.500 millóns, o que significou un aumento interanual do 50,8%. Tanto China como Marrocos fixeron fortes investimentos en Gabón durante os últimos anos e hoxe atópanse presentes no país máis de 60 empresas chinesas —un 50% das cales son estatais—, as que se orientan cara á explotación de hidrocarburos, madeira e manganeso.

Pola súa banda, Marrocos é o sétimo provedor de investimentos estranxeiros directas en Gabón por un importe de pouco máis de US\$ 500 millóns, pondo o foco no sector mineiro (ouro), banca e seguros, telecomunicacións, transportes e obras públicas.

9. Gabón na Commonwealth

En xuño de 2022 a Commonwealth incorporou como membros a Gabón e Togo —países que foran colonias francesas— en oportunidade do cumio celebrado en Ruanda, país membro da Comunidade desde 2009 e que foi unha colonia alemá ata que finalizada a Primeira Guerra Mundial foi entregada en mandato por Bélxica pola Sociedade de Nacións ata que obtivo a súa independencia en 1962. Logo do xenocidio de 1994 e baixo o goberno do presidente Paul Kagame, Ruanda comezou a tomar distancia tanto de Bélxica como de Francia —que tivo un papel moi controvertido durante esa matanza— e comezou a quedar baixo a influencia do Reino Unido. O réxime de Kagame, que lonxe está de ser un modelo de democracia máis aló dos logros económicos e en materia de seguridade e desenvolvemento que amosa, recibe un claro apoio de Estados Unidos e do Reino Unido. Non pode pasarse por alto que recentemente o goberno de Londres planea deportar a Ruanda aos solicitantes de asilo coa intención de disuadir aos inmigrantes que se arriscasen a cruzar a Canle da Mancha e que en xuño de 2023 un tribunal británico declarou ilegal ese plan. Os xuíces do Tribunal de Apelación consideraron que ese país africano non pode considerarse un «terceiro país seguro» ao que enviar aos migrantes. Decisión

14 Mark Burton e Francois de Beapuy. «Por que o golpe de estado en Gabón ameaza a subministración global de manganeso?» *O Financeiro*, 30/08/2023, <https://www.elfinanciero.com.mx/mundo/2023/08/30/por-que-o-golpe-de-estado-en-gabon-ameaza-a-subministracion-global-de-manganeso/>, [consulta: 03/09/2023].

xudicial que foi criticada pola entón secretaria de Interior, Suella Braverman¹⁵. Neste punto, cabe aquí aclarar que tanto Gabón como Togo tamén son membros da Zona de Paz e Cooperación do Atlántico Sur (ZPCAS), da que tamén forman parte a Arxentina, Brasil e Uruguai polo litoral atlántico americano.

Cabe mencionar que en 1995 Mozambique, unha excolonia portuguesa, foi o primeiro país sen lazos históricos co Reino Unido en adherir á Commonwealth¹⁶.

O golpe de estado en Gabón foi condenado polo Reino Unido e a Mancomunidade expresou entón que a situación en Gabón era «profundamente preocupante».

10. Evolución da situación en Gabón desde o golpe

Do golpe participaron militares, membros da garda presidencial e axentes de policía. Os militares golpistas designaron ao xeneral Brice Clotaire Oligui Nguema, comandante en xefe da Garda Republicana, para que conducise a transición. Este xeneral foi axudante de campo de Omar Bongo, o pai do presidente derrocado. Ao asumir Ali Bongo habería conflitos entre eles polo que o militar foi enviado como agregado militar da embaixada gabonesa en Marrocos e logo en Senegal. Ao parecer, o militar non tomou a ben esta separación senón que sentiu que foi forzado ao exilio¹⁷. Sendo coronel e tras a apoplexia que afectou o presidente, en 2018 regresou ao país para facerse cargo do servizo de Intelixencia e logo substituíu ao xeneral Grégoire Kouona como xefe da Garda Republicana, a garda presidencial. O agora xeral e presidente, «primo»¹⁸ do falecido presidente Omar Bongo, non estaría fóra do sistema corrupto da familia Bongo.

Inmediatamente despois da toma do poder polos militares, varios gobernos procederon a condenar o golpe, entre eles o francés, pero o líder da France insoumise, Jean-Luc Mélenchon, acusou o presidente de Francia, Emmanuel Macron, de comprometer «unha vez máis a Francia ao apoiar o insoportable ata o final», referíndose ao apoio dado ao presidente gabonés Ali Bongo.

Pola súa banda, Josep Borrell, xefe da diplomacia da Unión Europea, marcou unha diferenza entre o golpe militar en Gabón co ocorrido en Níxer a fins de xullo. Segundo Borrell os militares gaboneses interviñeron tras unha elección infestada de «irregularidades» e agregou que «en Gabón, poucas horas antes do golpe militar, houbo un golpe institucional porque se roubaron as eleccións». Aínda foi máis aló ao expresar: «Non podo dicir que Gabón fose unha verdadeira democracia cunha familia que gobernara o país durante 50 anos»¹⁹. Parecería denotar certa «consideración» cara aos militares gaboneses.

15 Carlos Fresneda. «Un tribunal británico declara “ilegal” o envío de refuxiados a Ruanda». *O Mundo*, 29/06/2023, <https://www.elmundo.es/internacional/2023/06/29/649d565ffdddfdfab8b457d.html>, [consulta: 03/09/2023].

16 ANSA «Togo e Gabón admitidos na organización». 25/06/2022, https://ansabrasil.com.br/americalatina/noticia/ultimo_momento/2022/06/25/togo-e-gabon-admitidos-en-a-organizacion_a35951d0-9c2a-45bc-b3ec-244cab37e2eb.html, [consulta: 03/09/2023].

17 RFI, «Quen é o xeneral Brice Oligui Nguema, nomeado presidente da Transición en Gabón?» 31/08/2023, <https://www.rfi.fr/es/africa/20230831-quen-é-o-xeneral-brice-oligui-nguema-nomeado-presidente-de-a-transición-en-gabón>, [consulta: 04/09/2023].

18 En África o termo «primo» é de uso coloquial tanto para designar a un parente afastado como así tamén aos individuos que se atopan unidos por unha amizade estreita. Habería entre o presidente derrocado e o xeneral algún grao de parentesco pero descoñécese en verdade cal é.

19 *Télam* «Para a Unión Europea os golpes en Gabón e Níxer non son “equivalentes”». 31/08/2023, <https://www.telam.com.ar/notas/202308/638710-union-europea-golpe-gabon-niger.html>, [consulta: 04/09/2023].

O golpe contou co respaldo de boa parte da poboación e moitos dos seus habitantes saíron cos seus autos tocando as bucinas en sinal de festexo e adhesión aos militares. Mesmo algúns bailaron nas rúas con policías e militares. Foi un golpe sen derramamiento de sangue.

O 4 de setembro o xeneral Oligui Nguema pronunciou un discurso anunciando un ambicioso programa de reformas destinado a transformar a Gabón nunha nación próspera e unida, pondo o eixo na reconciliación nacional, a educación, a xustiza social e o desenvolvemento económico. Entre esas medidas destacou facilitar o regreso ao país de todos os exiliados políticos e unha amnistía aos presos de conciencia²⁰. Ao outro día deste anuncio foi liberado Jean Rémy Yama, presidente da maior coalición sindical do país, *Dynamique unitaire* (DU).

Con respecto ao presidente derrocado, Ali Bongo, quen se atopaba baixo arresto domiciliario, o xeneral Oligui Nguema comunicou que tería liberdade de movemento e que, «dado o seu estado de saúde» —sufriu un grave derrame cerebral en 2018—, podía viaxar ao estranxeiro para recibir atención médica pois o ACV deixoulle secuelas físicas²¹.

O 18 de setembro o xeneral Oligui Nguema iniciou o seu día visitando as tumbas de Léon Mba e do seu sucesor Omar Bongo Ondimba («OBO»), de quen foi axudante de campo. Tamén rendeu homenaxe a Rose Francine Rogombé, ex xefa do Senado e presidenta interina tras a morte de OBO²².

11. A presenza de China

Xa se mencionou a estreita relación que se xerou entre ambos os países desde a presidencia de Omar Bongo e do crecente interese de China en termos económicos mediante a presenza das súas empresas. En 2024 cumpríriase o 50º aniversario do establecemento de relacións diplomáticas entre China e Gabón²³. En abril de 2023 ambos os países decidiron elevar a relación á categoría de asociación estratéxica de cooperación internacional. Ali Bongo foi o primeiro xefe de Estado recibido por Xi Jinping logo da súa elección como presidente chinés no mes de marzo, segundo a información proporcionada polo Ministerio de Asuntos Exteriores de China²⁴. O 8 xullo de 2023, pouco antes do golpe militar, o 43º grupo de traballo de escolta naval chinés chegou de visita a Gabón, atracando no porto de Owendo. A chegada destes buques deu lugar a unha serie de reunións tanto protocolares como especificamente militares²⁵.

20 *Medias241* Freddy Moussounda. «Transition: Oligui Trace a Voie da Réconciliation et du Développement du Gabon». 05/09/2023, <https://medias241.com/transition-oligui-trace-a-voie-de-a-reconciliation-et-du-developpement-du-gabon/>, [consulta: 08/09/2023].

21 *France24* «Gabón: Raymond Ndong Sima, opositor a Bongo, nomeado primeiro ministro da transición». 07/09/2023, <https://www.france24.com/es/áfrica/20230907-gabón-raymond-ndong-sima-opositor-a-bongo-nomeado-primeiro-ministro-de-a-transición>, [consulta: 10/09/2023].

22 Jeanne Le Bihan. «Oligui Nguema, lles “enfants d’Omar” et le coup d’État au Gabon». *Jeune Afrique*, 19/09/2023, <https://www.jeuneafrique.com/1484095/politique/oligui-nguema-lles-enfants-domar-et-le-coup-detat-au-gabon/>, [consulta: 21/09/2023].

23 CGTN, «China, Gabon elevate relations to comprehensive strategic cooperative partnership». 19/04/2023, <https://news.cgtn.com/news/2023-04-19/China-Gabon-lift-relations-to-comprehensive-strategic-cooperative-partnership-lj8xbJYVR6w/index.html>, [consulta: 21/09/2023].

24 *Ídem*

25 Tang Siyu and Wu Kangci. «43rd Chinese naval escort taskforce visits Gabon». *Ministry of National Defense of the People's Republic of China*, 11/09/2023, http://eng.mod.gov.cn/xb/news_213114/overseasoperations/16236380.html, [consulta: 14/09/2023].

Segundo informou o sitio de investigación Africa Intelligence, o presidente deposto Ali Bongo dera o seu consentimento para instalar unha base militar chinesa e o complexo militar sería confiado á Armada do Exército Popular de Liberación, que debería establecer a súa primeira base na costa atlántica e a segunda no continente, despois da de Xibuti²⁶. A localización da base tería lugar en península de Mandji, en Port-Gentil. O sitio informa que Estados Unidos e Francia xa expresaran a súa preocupación respecto diso. Neste sentido, o almirante Pierre Vandier, ex xefe de Estado Maior da Armada francesa, foi enviado polo goberno de Francia a Libreville para tentar disuadir a Ali Bongo. Queda por ver agora se o goberno militar mantén o consentimento verbal que dera o presidente derrocado.

12. Algunhas apreciacións

É evidente que a guerra entre a OTAN e Rusia acelerou certos cambios xeopolíticos que probablemente levan tempo producíndose máis lentamente. Do mesmo xeito, a situación interna de Francia mostrou unha debilidade que foi apreciada polos mandos militares dos países que se atopaban dentro da influencia francesa polo que decidiron impedir a expoliación dos seus recursos por parte dos países occidentais á vez que se atopan reorientando a súa política exterior e as súas alianzas militares cara a Moscova. Neste contexto, o goberno estadounidense procura continuar utilizando a vía diplomática. Unha eventual retirada de Estados Unidos da rexión supón deixarlle o camiño libre a Rusia pero un desprazamento de Francia da rexión tamén podería favorecer a un incremento da presenza estadounidense, polo que en África poderían estar a se dar xogadas estratéxicas complexas que non deberían ser abordadas mediante un pensamento lineal.

Con referencia a Rusia, este estreitamento de relacións dos países africanos cara a Moscova implica un reposicionamiento internacional e tamén unha gañancia no que respecta ao respaldo nos foros internacionais por exemplo nas Nacións Unidas. O conflito de Ucraína pon a Rusia nunha situación de liderado para enfrontar aos países occidentais que, desde o punto de vista africano, representan os seus explotadores tradicionais, en particular Francia —por tratarse de países que foron colonias desa potencia— e Estados Unidos.

Pola súa banda, o presidente de Rusia, Vladimir Putin, foi moi hábil en convocar ao cumio de San Petersburgo en momentos en que Moscova decidiu non renovar o acordo de grans a través do mar Negro, o que podería afectar as relacións entre o seu país e os países africanos.

Os feitos de Nixer son moi recentes pero o ultimato da CEDEAO á xunta militar tería significado unha internacionalización do conflito que podería escalar cara á confrontación armada.

O caso de Gabón amerita quizais unha lectura diferente ao do resto de África. Talvez, nesta cuestión, Josep Borrell tiña razón ao dicir que en Gabón non había unha verdadeira democracia. Con todo, non a houbo durante máis de medio século e non a houbo nin en Gabón nin en moitos outros países de África e do mundo cos cales a Unión Europea, como os Estados Unidos

26 *Agenzia Nova*, «Gabón: fontes de prensa, o presidente deposto Bongo dera o seu consentimento para instalar unha base militar chinesa». 07/09/2023, <https://www.agenzianova.com/es/news/gabon-fonti-stampa-il-presidente-deposto-bongo-aveva-dato-il-consenso-ad-installare-unha-base-militar-cinese/>, [consulta: 14/09/2023].

e o Reino Unido relaciónanse. A Commonwealth fai tamén as súas recomendacións sobre a democracia en Gabón pero cando este país incorporouse á Mancomunidade xa presentaba un déficit democrático, do mesmo xeito que o presenta a tan eloxiada Ruanda de Kagame.

Respecto do golpe en Gabón, parecería ser claramente un cambio de goberno para manter o réxime a través doutros actores. A diferenza do ocorrido en Nixer e noutros países, en Gabón non hai unha presenza do grupo Wagner nin se viu entre a poboación o despregamento de bandeiras rusas.

O xeneral Oligui Nguema é un membro do círculo da familia Bongo e, polo que se aprecia, tenta manter unha continuidade respecto do goberno anterior: neste caso non houbo un discurso anti francés, non se emprazou ao embaixador de Francia para que se retirase do país e as empresas francesas terían retomado prontamente as súas actividades.

En función do desenvolvido, apréciase que China avanza sobre o continente a través do seu poder brando, a través das súas empresas pero tamén procurando lograr un emprazamento militar no Atlántico Sur, algo que resulta inadmisibile para a angloesfera e para a Unión Europea, aínda máis tendo en conta que o Reino Unido avanzou sobre os países que foron colonias de Francia e de Bélxica como Ruanda, Gabón e Togo, incorporándoos á Mancomunidade. Sen dúbida que o ingreso dos dous últimos á esfera británica tamén ten un interese estratéxico en función de asegurarse o control sobre o Atlántico Sur, xa que eses dous países —talvez non casualmente— son membros da ZPCAS e eran dos que apoiaban á Arxentina nos seus reclamos soberanos sobre as illas Malvinas, Georgias e Sandwich do Sur.

Agora ben, tendo en conta que non só Francia está a perder o control sobre os países que integran a Francofonía en África, senón que tamén por mor da guerra proxy que a OTAN provocou no seu intento de expansión en Europa —máis concretamente entre Ucraína e Rusia—, os propios países denominados occidentais perderon a súa cota de control sobre certos países do Sur Global. Isto acelerou determinados procesos xeopolíticos que favoreceron o achegamento de Rusia e China e un crecente interese polos BRICS, o que levou a que varios países se estean achegando a unha «nova orde mundial 2.0» que viría crebar aquela «nova orde mundial» baixo control da angloesfera e da Unión Europea.

En tal sentido, o golpe de estado en Gabón claramente podería ser diferenciado dos producidos na rexión do Sahel e podería facerse sobre o mesmo unha lectura «gatopardista». As eleccións nas que se considerou triunfador a Ali Bongo foron fortemente cuestionadas. Nestas últimas eleccións non houbo observadores internacionais, a fraude pareceu evidente, inmediatamente impúxose un toque de queda e o opositor Ondo Ossa estaba xa proclamando o seu triunfo. Como se mencionou, chamouse a integrar o goberno a opositores pero, ata o momento, non a quen encarnaba a maior oposición á fronte do espazo Alternance 2023, a Ondo Ossa. Así mesmo, inmediatamente, o goberno autorizou ao presidente derrocado a viaxar ao exterior en atención ao seu estado de saúde e el mesmo decide quedar para colaborar na transición. Tampouco se esgrimiron fortes cargos contra o presidente deposto. De tal maneira que podería considerarse ao golpe en Gabón, da man dun militar achegado aos Bongo, como un golpe palaciego que seguramente veu a cortar calquera posibilidade dun golpe que verdadeiramente provocase un cambio de réxime e, quizais, unha viraxe de Gabón que favorecese a outras potencias.

Aínda é cedo para lograr unha lectura completa, pero todo indicaría que aquí, e tendo en conta ata o manifestado polo propio Borrell, o golpe en Gabón podería considerarse unha mise en scène que daría continuidade ao réxime e garantiría os investimentos de Francia no país.

Finalmente, podería concluírse que estes feitos ocorridos en África poñen en evidencia a crecente perda de hexemonía de Estados Unidos e de Europa non só nese continente senón tamén a escala global. No entanto, e a pesar de que os tempos se aceleran, aínda haberá que pasar varias páxinas para poder ter unha lectura máis concreta da situación rexional e global.

Marcelo Javier de los Reyes. Director da Sociedade Arxentina de Estudos Estratéxicos e Globais, SAEEG, <https://saeeeg.org/> é Licenciado en Historia (UBA) e Doutor en Relacións Internacionais (AIU, Estados Unidos). Profesor de Intelixencia no Mestrado en Intelixencia Estratéxica Nacional da Universidade Nacional da Prata. Autor do libro «Inteligencia y Relaciones Internacionales. Un vínculo antiguo y su revalorización actual para la toma de decisiones», Buenos Aires: Editorial Almaluz, 2019. É Investigador Senior do IGADI, Instituto Galego de Análise e Documentación Internacional, Pontevedra, España.